

Život Židů ve Vratislavi a okolí

První Židé se ve Vratislavi usídlili již na začátku 13. století. Tamnější židovská obec, v jejíž dějinách nastalo mnoho zvrátů, zažila svého největšího rozkvětu v polovině 18. století .

Především v 19. a v prvních letech 20. století zde působila řada učenců, rabínů a spisovatelů. Jedním z nich byl například Ferdinand Johann Gottlieb Lassalle, narozený 11. dubna 1825. Lassalle byl spisovatelem, politicky se angažoval v tehdejší Německém spolku, byl rovněž prezidentem a hlavním iniciátorem Všeobecného německého dělnického spolku, založeného v roce 1863. Patřil k zakladatelům německého dělnického hnutí a je řazen mezi otce-zakladatele německé Sociálně-demokratické strany (Sozialdemokratische Partei Deutschlands) . Jeho představa socialismu byla ovlivněna pruským národním státem a myšlenkou družstevnictví.

Po první světové válce došlo ve Vratislavi k rozmachu židovských kulturních aktivit. V této době zde byly zřízeny dvě konzervativně zaměřené školy, v roce 1921 tak byla založena základní škola, v roce 1923 pak reálné gymnázium . V roce 1930 byl otevřen domov pro staré a domov mládeže. Ve Vratislavi také vycházely dvojice židovské noviny: „Jüdische Zeitung für Ostdeutschland“ vycházely mezi lety 1895 až 1937, „Breslauer Jüdische Gemeindeblatt“ pak mezi lety 1924-1938 .

Do roku 1938 ve Vratislavi fungovaly dvě velké synagogy, včetně několika malých synagog. Několik se jich nacházelo na bývalém „Karlsplatzu“, jež se dříve nazýval „Jüdischer Platz“ (v překladu „Židovské náměstí“). Toto náměstí bylo na konci 40. let přejmenováno na „Náměstí hrdinů ghetta“ (polsky: „plac Bohaterów Getta“). Až na „Synagogu pod Białym Bociane“ (původní německý název „die Storch Synagoge“) byly veškeré synagogy a školy během války zničeny . V létě roku 1943 byl odsvěcen židovský hřbitov a na jeho místě vybudována „Nádražní ulice“ (původní německý název: „Bahnhofstraße“).

Počátek antisemitismu

V roce 1925 žilo ve Vratislavi na 23 240 židovských žen a mužů. V roce 1939 počet židovského obyvatelstva klesl na 10 309 osob. Až do roku 1935 bylo ve Vratislavi pouze několik málo případů antisemitismu. Avšak i přesto docházelo k poškozování židovských hřbitovů, útokům na židovské muže a ženy a nařčení z rituálních vražd. Často byli příslušníci židovské menšiny podezíráni z vražd příslušníků vládnoucí majority. Výsledkem byla nenávist a obviňování z rituálních vražd.

Často se objevovaly články referující o spojitosti případů unesených či zavražděných dětí s takzvanými „židovskými krvavými rituály“. V roce 1926 se u příležitosti jedné dvojité vraždy objevil časopis, který se výhradně zabýval údajnými rituálními vraždami páchanými Židy. Jen do roku 1929 vyšlo minimálně devět čísel, která byla zaměřena na toto téma . Různé náboženské, státní, lokální či regionální skupiny cíleně využívaly tématu rituálních vražd ke své vlastní propagandě.

Když 15. září 1935 došlo k jednohlasnému schválení Norimberských zákonů , každý Německý občan byl povinnen zažádat o nový průkaz totožnosti, ve kterém byl zaznamenán židovský či árijský původ držitele. Členové židovské obce od této chvíle nesměli vykonávat takzvaná „svobodná povolání“ a pracovat na veřejných úřadech.

„Odstranění“ Židů.

Na jaře 1941 byl primátorem Hansem Friedrichem, předsedou vlády Georgem Krollem a župním hejtmanem Karlem Hankem vysloven rozkaz k vyklizení „židovských obydlí“ . Tento rozkaz vstoupil v platnost nezávisle na Berlínském velení. Dne 28. května 1941 župní vedení vyjádřilo usnesení ve věci „uvolnění města Vratislavi od přítomnosti Židů v dohledném čase“ . Realizace toho usnesení nastala počátkem září téhož roku. Židovské ženy a muži byli ve Vratislavi nahnáni do tzv. „židovských domů“ („Judenhäusern“), které se nacházely v ulicích „Sonnenstraße“, „Neuen Graupenstraße“ a „Wallstraße“ .

Členové židovské obce byli umístěni do sběrných táborů mimo město, které byly, poněkud cynicky, nazývány jako „společné židovské bydlení“ („jüdische Wohngemeinschaften“). Tři z těchto táborů, jeden v zkonfiskovaném cisterciánském klášteře v Křesoboři (polsky: Krzeszów, původní německý název: Grüssau) u města Łańcut (německy: Landshut), další nedaleko města Rybnik jihovýchodně od Břehu (polsky: Brzeg) a poslední v Tormersdorfu nedaleko Zhořelce v objektu bývalého „Rothenburger Brüderhaus Zoar“, později „Martinhof“, sloužily jako tranzitní tábory před deportací do koncentračních táborů .

Prvních 130 obyvatel Vratislavi, převážně starších a majetnějších Židů, bylo deportováno do tábora Tormersdorf . Tito lidé byli odvezeni vlakem z bývalého židovského „Beathe-Guttman-Heim“ do Rothenburgu. Do roku 1943 se počet uvězněných v tomto táboře zvýšil na 700 až 750 osob . Vězni museli pracovat při výstavbě silnic, při zpevňování koryta Nisy, v pile Müller & Söhne v Rothenburgu a Christoph & Unmack AG v hornolužické Nízké (německy: Niezky). 26 osob, které během pobytu v táboře zemřelo, bylo anonymně pohřbeno na místním hřbitově.

V roce 1942 bylo ghetto uzavřeno. Práceschopní byli deportováni do Terezína a Osvětimi, zbytek do koncentračního tábora Majdanek. 25. listopadu 1941 bylo 1 000 vřatislavských Židovek a Židů deportováno do litevského Kaunasu. Tito lidé byli společně s tisícovkou vídeňských Židů zastřeleni při masové popravě v Deváté pevnosti .

Mezi popravenými byl rovněž německý historik a pedagog Willy Cohn . Zavražděn byl spolu se svojí ženou Gertrud a dvěma dcerami, devítiletou Susanne a tříletou Tamarou. Deníky Williho Cohna jsou dnes uloženy v „Central Archives for the History of the Jewish People“ v Jeruzalémě. V roce 2006 byly poprvé zveřejněny jako svědectví o dějinách Židů. Cohn v nich zdokumentoval nacistickou éru, osud vlastní rodiny a konečnou zkázu židovské obce ve Vratislavi . Cohn patří vedle Victora Klemperera k nejzásadnějším kronikářům nacistických zločinů spáchaných na Židech. Na jeho památku byla v roce 2010 ve Vratislavi odhalena pamětní deska.

Příslušníci židovské obce, kteří ve Vratislavi zůstali, byli od roku 1942 deportováni do Rigy, Sobiboru a Osvětimi. Od roku 1943 byli deportováni přímo do Osvětimi. Tím došlo k zániku vratislavské židovské obce. Mezi lety 1940 až 1943 spáchalo na 108 jejích příslušníků sebevraždu, aby uniklo před transportem. Poté, co byl 16. června 1943 předseda obce Kohn a zbývající personál židovské nemocnice nacházející se na Wallstrasse deportován do koncentračního tábora, z původně třetí největší židovské komunity zůstalo pouze pár dětí a partnerů ze smíšených manželství.

Jedno z největších center židovského života v Evropě, centra velikého kulturního a hospodářského významu, a třetí největší židovská obec v Německu, bylo do roku 1944 zcela zničeno. Vratislav se tak stala „judenfrei“ (bez Židů). Z více než 10 000 židovských mužů a žen pocházejících z Vratislavi přežilo pobyt v Osvětimi pouze 38.

A dnes?

Po skončení 2. světové války vznikla nová židovská obec, která však nepokračuje v tradici původní obce. „Synagoga pod Białym Bociane“, která jako jediná nebyla zničena nacisty a židovský hřbitov z roku 1902 fungují dodnes.